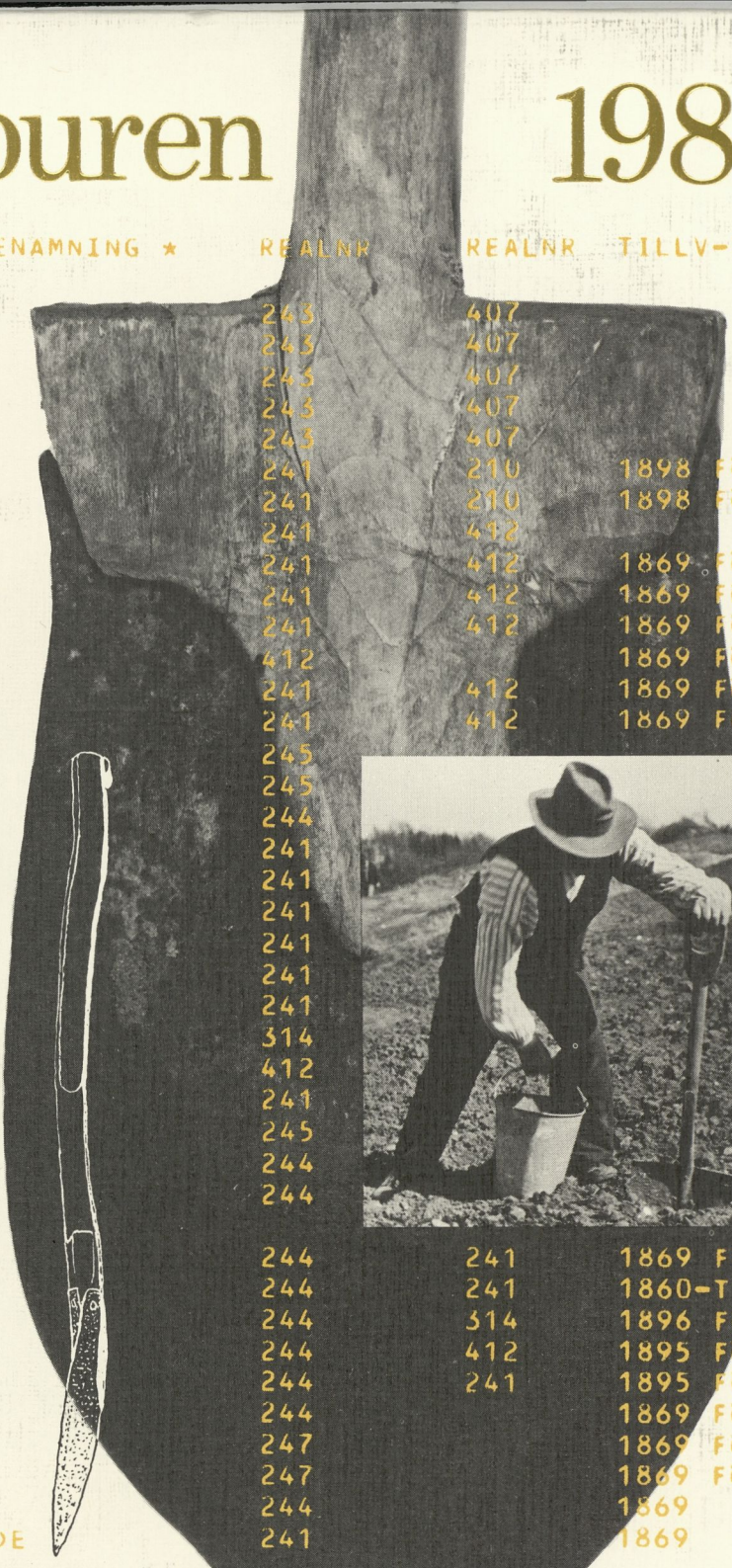

REALNR TILLY-TID

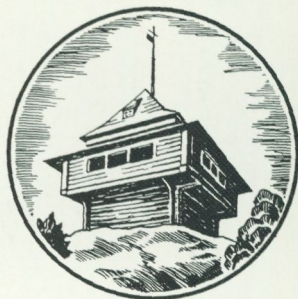

243	407	
243	407	
243	407	
243	407	
243	407	
241	210	1898 FORE
241	210	1898 FORE
241	412	
241	412	1869 FORE
241	412	1869 FORE
241	412	1869 FORE
412		1869 FORE
241	412	1869 FORE
241	412	1869 FORE
245		
245		
244		
241		
241		
241		
241		
241		
314		
412		
241		
245		
244		
244		

244	241	1869 FORE
244	241	1860-T
244	314	1896 FORE
244	412	1895 FORE
244	241	1895 FORE
244		1869 FORE
247		1869 FORE
247		1869 FORE
244		1869
241		1869

Fataburen

1983

Nordiska museets och Skansens årsbok

Redaktör: Arne Biörnstad
Redaktionssekreterare: Berit Nordin

Summaries translated into English by
John Hogg

Omslagsarrangemang: Håkan Lindström
Om inte annat anges tillhör bildmaterialet Nordiska museet
© Nordiska museet och respektive artikelförfattare
Tryckt hos Bohusläningens Boktryckeri AB, Uddevalla 1983
ISSN 0348-971X

Nyttigt och nöjsamt

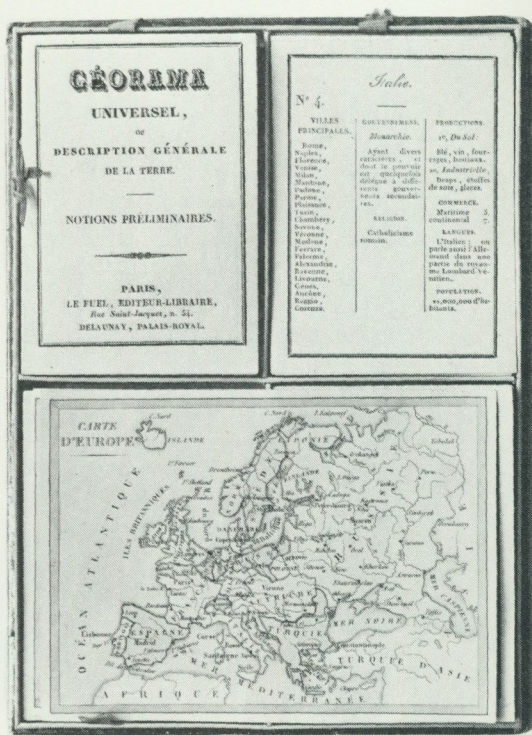
Eva Lis Bjurman

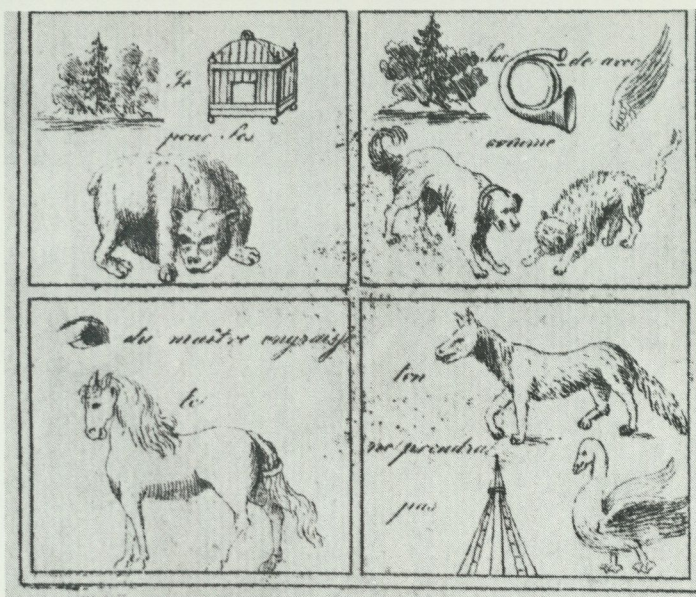
I Nordiska museets samlingar finns ett par oansenliga leksaker eller snarare spel som väcker förundran och frågor. Det ena spelet är stort som en vanlig almanacka och består av 33 tryckta blad med rebusar på franska instoppade i ett enkelt grått fodral. Spelet kallas "Bild- eller Teckenskriften, Fransmännens Rebus" och är tryckt i

Stockholm 1829. En liten anteckning med bläck visar att spelet 1830 tillhörde en person vid namn J W Roos.

Det andra spelet kallas "Géorama Universel amusement géographique Description générale de la terre". Det är tryckt i Paris troligen någon gång på 1840-talet. Det består av små kartor och kort med be-

Tv spel på franska från 1829 "Bild- eller Teckenskriften, Fransmännens Rebus". NM inv nr 84 634. Th geografiskt spel "Géorama Universel. Amusement géographique. Description générale de la terre". Tryckt i Paris troligen på 1840-talet. NM inv nr 74 014. Foto Birgit Brånvall.

Detalj av "Bild- eller Teckenskriften" s 106.
Foto Birgit Brånvall.

TILL JULKLAPP.

120 Gud och Evigheten, Bön- och Andaktsbok, andra uppl., 1 Rdr 16 sk. — 200 Holbergs komedier, 8 delar, med ordbok, i fickformat, 8 Rdr — 300 Oehlenschlägers Noveller, 1 Rdr. — Grefve Rosen och hans familjs händelser före, under och efter pesten 1711, 2 Rdr 36 sk. — 500 Danska Negerdrottningen eller jordhåningen i Lisabon, 1 Rdr. — 600 Biografier öfver namnkunniga framtimmer, 1 Rdr 24 sk. — 700 Historiskt Hand Bibliothek, 3 band, innehållande: Rysslands historia, Schweitz's historia och Arndts historiska karakters-kildringar, 4 Rdr 12 sk. bko häft.

Till Julklapp åt Ungdom.

120 Den med sina barn resande fädr n., 30 sk. — 200 Ekmarks samling af berättelser 300 Funkes berättelser, 400 Robinson den yngre, öfvers. efter 101ste Ty-ska upplagan. — 500 Robinsons återresa med sina barn till sin ö, och deras vistande derstädes, samt Jocko, en ludisk händelse, med 2 kolorerade plancher, 1 Rdr bko häft.

Platina Röklampor

utmärkt gentila, af nyaste Franska uppfinning, hoo åtskilliga variationer, till facila priser, från 3 till 5 Rdr bko, uti Zethelhi bod vid Fredsgatan.

Nya Muskatell-Russin,

Sviskon och Cathrinplommo, Sins Raffin. Lampolja, Ost. Soja m. m. till billiga priser, hos

JOH FR. ZETHREUS,
vid Osterlånggatan.

Engl. Posteliner

till billiga priser, hos

JOH. FR. ZETHREUS.

skrivningar av olika länder i de fyra världsdelarna. Spelet har tillhört släkten Cederström på Krusenbergs.

Vem sysslade med så avancerat tidsfördriv på 1830-talet? Var det barn? I texten finns inget som anger om spelen var avsedda för barn eller vuxna. Vilka barn i så fall? Hur vanliga var sådana spel?

En titt på dagstidningarnas, t ex Aftonbladets, annonssidor vid jultiden under dessa år ger om inte svar så dock en viss vägledning.

Under hela 1830-talet är leksaksannonserna sparsamma. Bokannonserna, som i början av årtiondet är relativt få växer i antal och visar en för oss intressant utveckling. I 1830 års decembernummer finns inga annonser om barnböcker. 1835 finner vi 6 stora annonser med böcker för barn och ungdom. Förlagen och bokhandlarna vänder sig nu direkt till julklappsökande föräldrar.

De följande åren ökar annonserna om såväl leksaker som barnböcker hastigt. I ett enda decembernummer 1845 salubjuds 30 olika böcker för barn och ungdom. De nio stora barnboksannonserna dominerar helt bokutbudet på annonssidan. I detta nummer

"Géorama Universel". Kartongen. Foto Birgit Brånvall.

av Aftonbladet finns inga leksaksannonser men i övriga decemhernummer finner man ett 10-tal annonser om olika leksaker från "vackra gunghästar" till "Ett utvaldt vackert sortiment af Franska Tyska och Svenska barnleksaker af brons, papp, trä, tenn, pläter . . . hos Jacob Eurenii Porslins magasin snedt emot Kongl Posthuset."

Det är tydligt, att här finns en ny köpstark publik som det lönar sig att vända sig till med dessa stora och påkostade annonser. Det är den nya, växande och uppåtsträvande borgarklassen man vänder sig till.

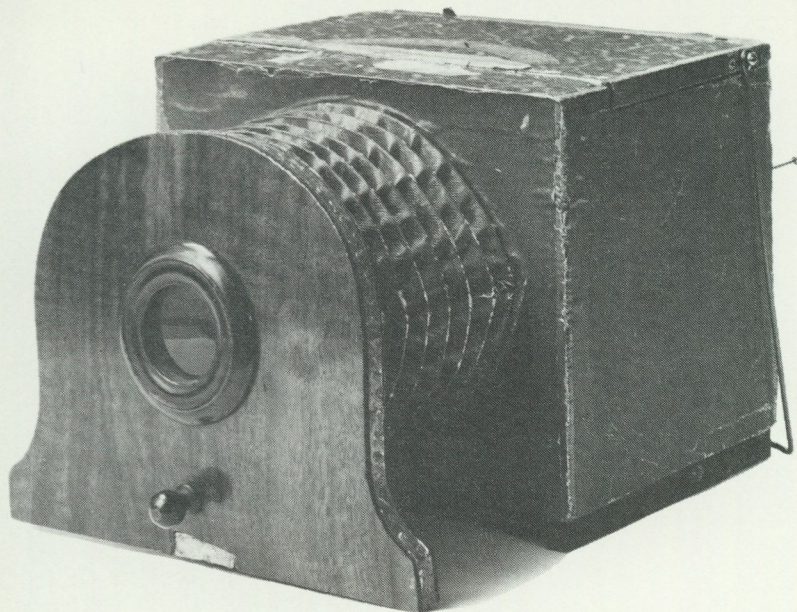
Barnens uppfostran var viktig i de borgerliga familjerna. Det var barnen som skulle föra vidare familjens status i nästa generation. För att barnen skulle klara sig

bra här i världen måste man satsa på deras fostran tidigt och på alla områden, också lekens. Kunskap och bildning måste smygas in via leksaker, spel och barnböcker.

Därför valde de borgerliga föräldrarna böcker och leksaker åt sina barn med stor omsorg. Böckernas nyttiga och bildande innehåll framhävs också i många av annonserna:

1845: "Den lärorike Berättaren, nyttig och nöjsam läsning för ungdom af bägge könen Med 6 kolorerade gravyrer" eller "De små Lekkamraterna, valda och lärorika berättelser för barn" eller 1835: Kalendern Idun "Passande julklapp åt ungdom af båda könen . . . för skolungdomens bildning".

Inslaget av historiska och naturveten-

*Polyrama panoptique. Pedagogisk leksak från 1846. NM inv nr 271 699.
Foto Birgit Brånvall.*

skapliga arbeten är påfallande. 1845 erbjuds allmänheten en "Natur, Konst och Verldshistorisk portfölj samlad från Fosterlandets och den öfriga jordens forn- och nutid... en för ungdomen nyttig och nöjsam och lärorik framställning".

Leksakernas eventuella nyttiga och allmänbildande karaktär framgår inte lika tydligt i annonserna. Vad vi ser är att utbudet ökar under 1830-talet och att mycket importeras: "Utländska barnleksaker uti Magasinet, huset no 7 vid Regeringsgatan F. A. Eisen" från den 17/12 1845 är ett exempel på de något lakoniska annonstexterna. Endast undantagsvis får man veta vilka leksaker som salubjuds, som i denna annons från den 14 december 1835:

"Lakerade barnleksaker. Ett vackert sortiment af papp träd och bleckfigurer samt trummor och violiner, färgglådor och ritpenslar till facilaste pris uti kryddboden hörnet av Västerlånggatan och Gråmunkegränd."

Några av dessa leksaker finns bevarade på Nordiska museet. Tråleksaker från

Nürnberg, bondgårdar, marknadsstånd, hus och människor, fint förpackade i spånaskar eller välgjorda husgeråd av bleck för dockskåpet, exakta kopior av vuxenvärldens saker.

Den 19 december 1845 dyker det upp en annons som skiljer sig från alla tidigare leksaksannonser. J C Hedbom & Komp vid Mynttorget meddelar att man fått hem en samling spel för barn. Spelen är på franska och har ett klart "bildande" innehåll. Hedbom presenterar dem med sina franska titlar: Description de 4 parties du Monde, Petit Theatre de Societé, Carte geographiques en jeu de patience är några av de 19 titlarna.

Det är här våra två spel i Nordiska museet hör hemma. Annonsen visar oss att leksaker av denna typ importerades och såldes i Stockholm på 1840-talet och att de var avsedda för barn. Det ena av spelen, "Beskrivning av de fyra världsdelarna" eller "Geografiska kort som patiencelek" är kanske rent av identiskt med vårt geografiska spel.

I Polyrama panoptique kan man förstora bilder från Europas storstäder. Här en vue från Versailles. Foto Birgit Bränvall.

För de kunskapsuppföstrande föräldrar-
na måste dessa spel ha varit rena önske-
julklassen, en julklass som lärde ut både
geografi och franska på samma gång!

Såväl de franska rebusarna som det ge-
ografiska spelet kräver kunskaper i franska
som överstiger vad en svensk gymnasieelev
i dag lär sig. Vi vet att barnen i de borgerli-
ga familjerna tidigt fick lära sig franska.
Fredrika Bremer kunde vid 8 års ålder
skriva verser på franska och vid 10 års ål-
der uppföra små teaterstycken på det språ-
ket. Denna tidiga inläring av franska sker
också via barnböcker. Så annonserar sam-
ma bokhandlare 1845 om "Böcker för Barn"
och räknar upp 24 olika titlar på franska.
Av titlarna att döma är böckerna för rätt
små barn.

Många av de franska spelen liksom

många av spelen och pusslen i Nordiska
museet lär ut kunskaper i geografi. Det var
som om föräldrarna ville visa sina barn
världen, plötsligt möjlig att nå och utnyttja
genom tåg, ångbåt och ångmaskin, och sä-
ga varsågod, se, lär dig och ta för dig.

En vacker leksak i Nordiska museet, Po-
lyrama Panoptique, en sorts förstöringsap-
parat hör till denna genre. I den kan man
förstora och rita av färgglada bilder från
Europas städer. Denna leksak fick gossen
Gustaf Lettström, son till grosshandlare
Frans Teodor Lettström, 1846.

Denna leksak liksom de två spelen i Nor-
diska museet är tidiga exempel på en stor
produktion av olika "bildande" leksaker
som skulle fostra 1800-talets små gossar
och flickor i de borgerliga barnkamrarna.
Det fanns en efterfrågan på sådana leksa-

ker och den fångades lyhört upp av tidens förläggare och leksaksfabrikanter. Deras strävan uttrycks i denna broschyrtext från leksaksfirman Zadig i Malmö 1887:

Då julen, hvilken särskildt karakteriserar såsom "barnens högtid", tillstundar, återkommer för hvarje om sina smås trefnad och lycka angelägen husfader och husmoder omsorgen om urvalet af julgåvor, som kunna verka på en gång roande och undervisande för de unga. Vår tids högre

utveckling har nemligen öfverallt, äfven bland samhällets djupare lager, utbredd smaken för att jemväl vid val af förströelsemedel för ungdomen i dessa inlägga ett undervisande element. Leksaksfabrikantens framgång beror också ytterst på, huruvida han kan kombinera de två faktorerna – nöje och undervisning – så behändigt att icke "läraren" blickar alltför tydligt fram bakom hans pjäser, hvilka, om så är förhållandet, lätt förlora sin kurs hos "förbrukarne".

Summary

Useful and entertaining

In the 1830s publishers and booksellers started to advertise books for children and youth in the December issue of *Aftonbladet*. Advertisements for toys increased greatly during the same period. In the 1840s books and games in French with useful and "educative" content were on sale. Apart from French, the books and games taught, among other subjects, history, natural science and geography. The advertisements are address-

ed to a new, middle class public with plenty of money to spend and desires of bringing up their children with books and toys that are useful and "educative". Some such early toys are preserved at Nordiska museet, "The Frenchmen's rebus" from 1829, "Géorama Universel" from the 1840s and "Panorama Panoptique" from 1846 (see illustrations).